

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ УРЯДУ

Ринкова економіка при всьому розмаїтті її моделей, відомих світовій практиці, характеризується соціально орієтованим господарством, яке доповнюється державним регулюванням. Значну роль як власне у структурі ринкових відносин, так і в механізмі їхнього регулювання з боку держави відіграє державний бюджет. Він є невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим інструментом реалізації державної політики.

Україна вибрала шлях ринкових перетворень і прагне побудувати нові економічні відносини соціального спрямування. Держава, відповідно до Конституції України, є гарантом прав і свобод громадян та забезпечує їх громадськими благами з метою суспільного добробуту.

Але реалізація економічних прав і свобод громадян в умовах переходу до ринку виявилася досить складною, адже українська економіка на сучасному етапі переживає глибоку кризу.

В умовах виходу України з кризи, реалізації нового курсу реформ, формування демократичних засад ефективного економічного, політичного і соціального розвитку вирішальну роль має відігравати науково обґрунтована політика уряду, одним з головних інструментів якої є державний бюджет.

Бюджет як одна з ланок фінансової системи України – це економічна категорія, що відображає грошові відносини, що виникають між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності, фізичними особами – з іншого, з приводу утворення централізованого фонду коштів держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя і задоволення суспільних потреб. Через бюджет, згідно з Конституцією України, держава повинна мати можливість зосередити фінансові ресурси на важливих ділянках економічного і соціального розвитку.

Тому в умовах створення власної незалежної економіки і перебудови колишнього надмірно інтегрованого і в значній частині замкнутого народногосподарського комплексу постало питання про необхідність державної підтримки економіки у вигляді фінансувань з Державного бюджету України. Ці кошти повинні спрямуватися на фінансування структурної перебудови економіки, комплексних цільових програм, нарощування науково-технічних програм, прискорення соціального розвитку і соціального захисту населення.

Сьогодні виникають труднощі як з формуванням централізованого фонду коштів держави, так і з його використанням. Це зумовлено багатьма проблемами, але головним є недосконалість законодавства України та традиційно застарілий підхід до організації бюджетних відносин.

Але для України наразі важливе не тільки вирішення цих питань, а й визначення найбільш пріоритетних об'єктів державного асигнування в умовах становлення ринку, що потребують державної підтримки, адже держава постійно скорочує фінансування на розвиток економіки. Звичайно, це об'єктивний процес, оскільки на зміну адміністративним методам приходять економічні, коли розширення і розвиток галузей економіки здійснюється за рахунок коштів підприємницьких структур.

Незважаючи на це, держава повинна підтримувати та регулювати темпи і пропорції розвитку економіки, оскільки:

- є галузі, які без державної допомоги в умовах ринку не мають достатніх фінансових можливостей для розвитку, але вони суттєво впливають на загальний стан економіки держави. Це передусім паливно-енергетичний, агропромисловий, металургійний комплекси;
- в умовах ринку без державної підтримки не можуть розвиватися наукоємні і технологічно складні виробництва.

Також в умовах економічної кризи особливо гострою залишається проблема соціального захисту. Основне завдання полягає в державній гарантії соціальних послуг на рівні мінімальних стандартів. У зв'язку з цим держава має визначити оптимальні джерела фінансування цих послуг.

На частку соціально-економічних витрат припадає в середньому близько 50% витратної частини бюджету. До них належать насамперед соціальні витрати (затрати на виплату пенсій, допомоги, утримання сфер охорони здоров'я, освіти, підготовку кадрів тощо), а також витрати, спрямовані на фінансування певних сфер економіки (енергетика, житлове будівництво і комунальне господарство, регіональний розвиток, зв'язок, транспорт, охорона навколишнього середовища). Істотну частину витрат бюджету становлять прямі і непрямі воєнні витрати, затрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). За останні десятиріччя значно зросла роль бюджетного механізму в інвестуванні довгострокової структурної політики і насамперед наукоємних виробництв.

Ефективність бюджетної політики в регулюванні ринкової економіки значно залежить від податкової політики. При її формуванні враховується здатність податків виконувати дві взаємозв'язані функції: фіскальну і стимулюючу. Держава через рівень оподаткування, порядок обчислення податкової бази і системи податкових пільг та обмежень визначає, з одного боку, величину доходів державного бюджету, з іншого – спрямовує ділову активність господарюючих суб'єктів і окремих громадян відповідно до цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. За багато років у країнах з ринковою економікою склалась досить раціональна структура податків, яка включає три основних види: прямі (прибутковий податок з населення, податок з корпорацій), непрямі (акцизи, податок на додану вартість, митні збори тощо) та інші (податок на нерухоме майно, спадщину, землю та ін.).

Значну фіскальну функцію виконують непрямі податки, які стягуються у вигляді надбавки до ціни товару або послуги і сплачуються споживачами. Вони

є ефективним інструментом державного регулювання інфляції, розв'язання завдань соціального характеру.

До важливих елементів податкової політики відноситься механізм розподілу податків між центральним і місцевими бюджетами. При його визначенні враховується роль окремих податків у підтриманні макроекономічної стабільності, регулюванні інфляційних процесів, фінансовому забезпеченні державних функцій. Так, прибутковий податок з населення і податок на корпорації звичайно стягуються для формування центрального бюджету. Податок на додану вартість і податок з продажів у певній пропорції направляються як до центрального, так і місцевого бюджетів. Повністю надходять до місцевого бюджету податки на землю, спадщину, різні штрафи і збори.

Сучасному етапу розвитку України притаманна ще одна гостра проблема – високий рівень дефіциту бюджету, що є одним з чинників дестабілізації. Це зумовлює значне скорочення витрат бюджету, від чого в першу чергу страждає національно-культурна сфера. Зменшуються видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, інші заходи у невиробничій сфері.

Держава намагається подолати дефіцит бюджету, встановлюючи непомірно високі ставки податків та зменшуючи видатки на функціонування різних сфер як економічних, політичних, так і соціальних.

Отже, сьогодні перед державою стоїть багато проблем, але однією з головних залишається забезпечення оптимального рівня дефіциту Державного бюджету України. Їх розв'язання тісно пов'язується із здійсненням соціальної політики, розвитком культури, освіти, охорони здоров'я. Для цього необхідно визначити головні завдання державної політики, зокрема оптимізація доходів і пошук нових джерел для покриття видатків держави та їх оптимізація. Це може бути поступовий перехід від державного пенсійного, соціального і медичного забезпечення до пенсійного, соціального і медичного страхування в соціальній сфері, з одного боку, та зменшення видатків на утримання армії, удосконалення процесу формування місцевих бюджетів – з іншого.

Як свідчить досвід, у сучасній світовій практиці відзначається посилення ролі держави в економічному житті суспільства. Це проявляється в розробці системи нормативних актів, спрямованих на регулювання ринку, банківської діяльності, митних правил, цін і зарплати, соціального захисту населення, контролю за діями монополістичних утворень тощо.